

Dünya sağlık sistemleri dönüşümü perspektifinden, Türkiye’de sağlık hizmetleri kullanıcılarının sorunları, tercihleri ve alternatif sağlık modelleri

Proje Ekibi: Prof. Çağlar Keyder, Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, Nazan Üstündağ Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, Çağrı Yoltar, SPF Araştırma Asistanı
Projenin Süresi : Haziran 2004-

Projenin Özeti

Günümüzde refah devleti krizi tartışmalarında öne çıkan en önemli sorun sürekli yükselen mali yüküyle sağlık harcamalarıdır. Özellikle, yaşlı nüfusun artışı ile demografik yapılar değişmiş ve teknolojinin ve farmakolojinin gelişmesiyle maliyetler yükselmiştir. Sistemi yeniden yapılandırma ve maliyetleri kısma çalışmaları, sağlık sistemi reformlarının ana meselesi haline gelmiştir. Türkiye’de de sağlık reformu tartışmaları 90’larda hız kazanmış, bugünkü hükümet reformları hayata geçirmeyi programına dahil etmiştir. Sağlık sistemi reformu ile amaçlanan bir yandan tüm nüfusu kapsayan bir modelin yerleştirilmesi, bir yandan da sosyal güvenlik sistemleri üzerindeki yükün azaltılması ve sosyal devlet yapılanmasının dünyadaki eğilimler yönünde dönüştürülmesidir. Bu tartışmalarda ortaya çıkan etkin sağlık hizmetlerinin geliştirilmesinde mevcut olan çeşitli seçeneklerin ve reformların arkasındaki varsayımların geçerliliğini değerlendirecek politika araştırmalarına gereksinim olduğudur. Gerçekleştireceğimiz ikili çalışma kapsamında, ilk adım olarak literatür taraması yapılacak ve dünyadaki çeşitli sağlık sistemlerinin dönüşümleri, refah devleti krizleri ve reform çabaları çerçevesinde incelenecektir. İkinci adım olarak düşük, orta ve yüksek gelir gruplarının mevcut sağlık sistemini kullanım seçeneklerine ve tercihlerine kalitatif bir çalışma ile derinlemesine bakılacaktır. Araştırma, diğer ülkeler ile karşılaştırmalı bir perspektiften, Türkiye bağlamında arzulanabilecek ve etkin bir sağlık sisteminin oluşturulmasına yönelik alternatifler sunmayı ve reform çalışmalarının gündemde olduğu bir konjonktürde politika süreçlerine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Araştırma sonuçları, Avrupa’dan ve diğer ülkelere uzmanların katılacağı bir çalıştayda sunulacak ve tartışılacaktır.

Projenin amacı

1990ların başından itibaren, Dünya Bankası ve Dünya Sağlık Örgütü Türkiye’de sosyal güvenlik ve sağlık sektörünü yeniden yapılandıracak bir reform programının uygulanmaya konması için politikalar üretmekte ve hükümetlere destek vermektedir. Sağlık reformu, yalnız Türkiye’de değil, diğer ülkelerde de hükümetlerin Refah Devleti reformları arasında öncelikli bir konum kazanmıştır. Ancak, Türkiye’nin kendi sistemine özgü sosyal güvenlik sorunları Türkiye’nin sağlık sektöründeki sorunlarını daha da görünür kılmıştır. Cumhuriyetten bu yana, sağlık hizmetleri çok çeşitli değişikliklerden geçmiştir. Ancak bu değişiklikler genellikle dönemin ihtiyaçları çerçevesinde parçalı olarak uygulanmış ve ortaya karmaşık bir sistem çıkmıştır. Türkiye sağlık sektöründe 1990’ların başından bu yana köklü bir reform sürecinin uygulanması yönünde yapılan çalışmalar, son hükümet dönemi ile büyük bir hız kazanmıştır.

Reformlar ile birlikte, sağlık hizmetleri tartışmaları da artmaktadır. Türkiye’de Tabipler Birliği tarafından yapılan tartışmada reformlar ile devletin sağlık alanındaki toplumsal sorumluluğunun planlama ve standart belirlemeye indirgenmek istendiğinin, bunun da köylülere, yoksullara, emekçilere sağlık hizmeti sunma ödevinden kaçınması anlamına geldiği savunulmaktadır. Ayrıca, Hükümet’in reform paketiyle, sağlık hizmeti finansmanında genel

bütçenin kullanımının azaltılacağı ve çok sayıda insanın sosyal güvenlik kapsamının dışında kalacağı gözlemi yapılmaktadır. (Soyer, 2003)

Halk sağlığı olarak tanımlanan hizmetler devlete daha çok yük bindirmekle beraber devlet bu çerçevede daha etkin bir sağlık hizmeti verebilmektedir. Ancak, sağlık bütçesinden koruyucu sağlık hizmetlerine ayrılan payın çok düşük olması, hizmeti verecek personel ve kuruluşların gitgide zayıflamış olması ve bugün getirilmeye çalışılan reform paketi içerisinde de halk sağlığı uygulamalarını kuvvetlendirecek somut bir teşvik olmaması “toplumsal sağlık” bakış açısının geldiği nokta bakımından endişe vericidir. 2002 yılı itibariyle Türkiye’de sağlık sektörünün durumunu inceleyen “Health Care Systems in Transition” adlı raporda koruyucu hizmetlerin önem sırasını düşüren ve tedavi edici hizmetlere yönelen bir sağlık politikasının Türkiye’nin sağlık sorunlarını çözemediği ve aksine temel sağlık hizmetlerindeki insan gücünde ciddi bir düşüşe yol açtığı vurgulanmaktadır.

Türkiye’deki sağlık sisteminde hızlı dönüşümler olmaktadır. Örneğin, Mart 2004 tarihinden itibaren yürürlüğe giren bir genelge, SSK ile Sağlık Bakanlığı hastanelerini birleştirerek SSK veya Bağ-Kur sigortası olan hastaların kendi hastanelerinden randevu alamaması halinde özel anlaşma yapılan özel sağlık kuruluşlarından hizmet alabilmesinin yolunu bütünüyle açmış bulunmaktadır. (15 Mart 2003, Radikal Gazetesi). Diğer yandan, devletin, yoksul kesimlere sunduğu imkan olan Yeşil Kart uygulamalarında, Yeşil Kart sahiplerinin tedavi ve ilaç masraflarını karşılamakta başarısız olması, sosyal güvenlik sistemi dışında kalan vatandaşların sağlık hizmetlerinden yararlanma sorunlarını ön plana çıkarmaktadır.

Tüm bu tartışmaların ve sorunların dikkate alınması gerektiği açıktır. Bu ortamda, sağlık hizmetlerini dünyadaki refah devleti ve sağlık sistemleri dönüşümleri üzerinden yeniden düşünmek ve sağlık hizmeti kullanıcılarının hizmetleri kullanma yollarını ve biçimlerini araştırarak alternatif modeller üretmek daha da fazla önem kazanmaktadır.

Bu niteliksel çalışma, ailelerin ve kişilerin sağlık hizmetlerine ilişkin hikayelerini toplamayı ve sistemin kullanıcılara erişim sağladığı ve sistemin dışına ittiği noktaları anlamaya amaçlamaktadır. Sağlık hizmetlerinin “hak” değil “bedeli ödenen hizmet” olarak görülmesine, bu ve benzeri algılamaların insanların davranışları üzerindeki etkisine ve bu reform süreçlerinin farklı gelir gruplarındaki vatandaşlar için ne anlam taşıdığı soruların cevap aranacak ve buradan çıkan veriler doğrultusunda sağlık hizmetlerinin ve dönüşümlerin kullanıcıların bakışı açısından bir değerlendirmesi yapılacaktır. Ayrıca, Türkiye ve diğer ülkelerdeki iyi uygulamaların (best practice) envanteri çıkarılacaktır. Politika süreçlerine katkıda bulunmayı amaçlayan bu araştırma kapsamında sorulacak ana soru “tüm nüfusu kapsayan ve etkin sağlık modelleri neler olabilir?” dir.

Özetle, araştırma, Türkiye’de sağlık sistemi reform çabalarına, dünyadaki örnekleri de inceleyerek, küresel bir tartışmanın içinden bakmayı ve bu perspektifte alternatif sağlık hizmeti modelleri sunmayı amaçlamaktadır.

REFERANSLAR

The European Observatory on Health Care Systems, 2002. Health Care Systems in Transition Report

Soyer, A. 2003. “Tabipler Odası Değerlendirme Raporu” www.ttb.org.tr.

Türk Tabipler Birliği, 2003. “Türkiye’de Sermayenin Sağlık Sektörü Hayali Gerçekleş(ebil)ecek mi?”, <http://www.ttb.org.tr/binvil.html>.

Türk Tabipler Birliği Mart 1999. “Bin Yıl Kapanırken Türkiye Sağlık Sektörünün Durumu”, s.13.